

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

СРБИЈА И СРПСКИ ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

- Мр Зоран Комадина, редовни професор (декан), Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Драган Бошковић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Бранка Радовић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Јелена Атанасијевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Анђелка Пејовић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд
Др Владимир Поломац, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Никола Бубања, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Часлав Николић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Мирјана Мишковић-Луковић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Катарина Мелић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор, Универзитет „Г. д’ Анунцио”, Пескара, Италија
Др Ала Татаренко, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко”, Лавов, Украјина
Др Зринка Блажевић, редовни професор, Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
Др Миланка Бабић, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
Др Михај Радан, редовни професор, Факултет за историју, филологију и теологију, Темишвар, Румунија
Др Димка Савова, редовни професор, Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
Др Јелица Стојановић, редовни професор, Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредници

- Др Милош Ковачевић, редовни професор (одговорни уредник)
Др Јелена Петковић, ванредни професор

Рецензенти

- Др Милош Ковачевић, редовни професор (Београд, Крагујевац)
Др Јелена Јовановић Симић, редовни професор (Београд)
Др Сања Ђуровић, редовни професор (Крагујевац)
Др Милка Николић, редовни професор (Крагујевац)
Др Владимир Поломац, редовни професор (Крагујевац)
Др Марина Јањић, редовни професор (Ниш)
Др Јелена Петковић, ванредни професор (Крагујевац)
Др Олга Панић Кавгић, ванредни професор (Нови Сад)
Др Ана Јањушевић Оливери, ванредни професор (Косовска Митровица)
Др Даница Јеротијевић Тишма, ванредни професор (Крагујевац)
Др Славко Станојчић, ванредни професор (Крагујевац)
Др Дејан Каравесовић, доцент (Крагујевац)
Др Татјана Грујић, доцент (Крагујевац)
Др Даница Недељковић, доцент (Крагујевац)
Др Бојана Вељовић Поповић, доцент (Крагујевац)
Др Тања Танасковић, доцент (Крагујевац)
Др Тамара Лутовац Казновац, доцент (Крагујевац)
Др Драгана Радојевић, доцент (Београд)
Др Саша Марјановић, доцент (Београд)
Др Марина Ђукић Мирзајанц, доцент (Ниш)
Др Владимир Фигар, доцент (Ниш)

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XVII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(28-29. X 2022)

Књига I

СРБИЈА И СРПСКИ ЈЕЗИК

Уредници

Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Јелена Петковић

Крагујевац, 2023.

САДРЖАЈ

О КЊИГАМА СА XVII МЕЂУНАРОДНОГ НАУЧНОГ
СКУПА „СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ” / 5
О ЛИНГВИСТИЧКОЈ КЊИЗИ XVII МЕЂУНАРОДНОГ НАУЧНОГ
СКУПА „СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ” / 11

Милош М. Ковачевић

СРБИЈА У ВУКОВОЈ СТАНДАРДИЗАЦИЈИ
СРПСКОГА ЈЕЗИКА / 17

Јелена Р. Јовановић Симић

О ДРУШТВЕНОЈ УЗУРПАЦИЈИ ЛИНГВИСТИЧКОГ СМИСЛА
ЗАШТИТЕ И НЕГОВАЊА СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 29

Јелена М. Стевановић

СТАТУС СРПСКОГ ЈЕЗИКА ТОКОМ ПРОЦЕСА
ПРИДРУЖИВАЊА СРБИЈЕ ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ / 45

Даница М. Јерошијевић Тишма

СТАВОВИ ПРЕМА (НЕ)СТАНДАРДНИМ ВАРИЈЕТЕТИМА
СРПСКОГ ЈЕЗИКА: ПРЕСТИЖ ИЛИ ПОНОС? / 57

Марија Н. Јаневска

АКУСТИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ САМОГЛАСНИКА /О/ КОД ГОВОРНИКА
СА ПОДРУЧЈА КОСОВСКО-РЕСАВСКЕ ДИЈАЛЕКАТСКЕ ЗОНЕ / 73

Милка В. Николић

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИРИ СРБИСТИКЕ У ПРЕДГОВОРИМА И
Поговорима књига Милоша Ковачевића: „МЕТОДОЛОШКИ
ОБРАЗАЦ ПОЛИДИСЦИПЛИНАРНЕ СРБИСТИЧКЕ АНАЛИЗЕ” / 89

Сања Ж. Ђуровић и Јелена Љ. Спасић

ЈЕЗИЧКИ И СТИЛСКИ СЛОЈЕВИ У РОМАНУ
ГАЛЕБ КОЈИ СЕ СМЕЈЕ НИКОЛЕ МАЛОВИЋА / 99

Душан М. Пејић

СРБИЈА И СРПСКЕ ТЕМЕ У ПОЕЗИЈИ ОГЊЕНА КАНДИЋА
– КЊИЖЕВНИ И ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКИ АСПЕКТИ / 113

Нина С. Беклић

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКЕ ОДЛИКЕ БЕОГРАДСКОГ
СТИЛА СЛОБОДАНА ЈОВАНОВИЋА / 121

Веселина В. Ђуркин

СЛОЖЕНИ ВЕЗНИЦИ У ЈЕЗИКУ ПРЕДСТАВНИКА
„БЕОГРАДСКОГ СТИЛА” / 133

Тања З. Русимовић

НЕСТАНДАРДНА АТРИБУЦИЈА У ОМЛАДИНСКОМ ЖАРГОНУ / 149

Александра Б. Шуваковић

(НЕ)КОМУНИКАЦИЈА КАО КОНСТРУКТ СВЕТСКОГ ЈЕЗИЧКОГ
МЕНАЏМЕНТА И ПРОКЛАМОВАНОГ ПЛУРИЛИНГВИЗМА
КРОЗ ПРИЗМУ КРИТИЧКЕ АНАЛИЗЕ ЈЕЗИЧКОГ ПЛАНИРАЊА
УПОТРЕБНЕ ВРЕДНОСТИ МАЛИХ И ВЕЛИКИХ ЈЕЗИКА / 159

Наташа А. Стајић и Милан Д. Тодоровић
СТУДИЈСКИ ПРОГРАМИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА
(ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ) / 169

Исидора З. Јакић Перовић и Ана М. Крстић
ПРО-ДРОП У ПОЗИЦИЈИ СУБЈЕКТА КОД ГОВОРНИКА СРПСКОГ КАО
ЗАВИЧАЈНОГ ЈЕЗИКА СА ЕНГЛЕСКОГ ГОВОРНОГ ПОДРУЧЈА / 189

Јулијана С. Десићковић
О ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНИМ БЕСПРЕДИКАТСКИМ
РЕЧЕНИЦАМА СА ЛОГИЧКИМ СУБЈЕКТОМ У ГЕНИТИВУ
У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 205

Александра Д. Ракић
ПАДЕЖИ И ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ СА
ТЕМПОРАЛНИМ ЗНАЧЕЊЕМ У АДМИНИСТРАТИВНОМ
СТИЛУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 219

Јелена М. Павловић Јовановић
РЕЛАТИВНА РЕЧЕНИЦА СА ИНКОРПОРИРАНИМ
АНТЕЦЕДЕНТОМ У АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВНОМ
СТИЛУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА У 19. ВЕКУ / 231

Тамара Н. Јаневска
ПРЕДСТАВЉАЊЕ РЕГИОНАЛНИХ ВАРИЈЕТАТА
СРПСКОГ ЈЕЗИКА У НОВИНСКОМ ДИСКУРСУ:
КОГНИТИВНОЛИНГВИСТИЧКИ ПРИСТУП / 241

Ана Љ. Вучићевић
О (НЕ)МЕСТУ РЕТОРИЧКОГ СТРУКТУРИРАЊА ТЕКСТА НА ПРИМЕРУ
ЖАНРА МАСТЕР РАДА: МАКРОЦЕЛИНЕ И ЦИТАТИ / 255

Вјера Ал. Найденова
НАЗИВИ УМЕТНИКА – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ У
СРПСКОМ, РУСКОМ И БУГАРСКОМ ЈЕЗИКУ / 267

Јелена Р. Даниловић Јеремић и Наталија А. Лаврова
ЛЕКСИЧКЕ СЛИВЕНИЦЕ У СРПСКОМ И ПОЈЕДИНИМ
СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА / 277

Никола Д. Вујчић и Аво Akademi
КОНЦЕПТИ СРПСКИ ЈЕЗИК, БОСАНСКИ ЈЕЗИК, ХРВАТСКИ ЈЕЗИК И
СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК У НЕМАЧКОМ МЕДИЈСКОМ ДИСКУРСУ / 289

Георгина В. Фреи и Марија Б. Нијемчевић Перовић
ЗНАЧАЈ МАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА ЗА СТУДИЈЕ НЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА И
КЊИЖЕВНОСТИ У СРБИЈИ: СТАВОВИ И ПЕРЦЕПЦИЈЕ СТУДЕНАТА / 303

Кристијина Б. Крчмаревић
АНАЛИЗА РАЗЛИЧИТИХ НАЧИНА УПОТРЕБЕ НЕМАЧКОГ
ES И ЊЕГОВИХ ЕКВИВАЛЕНТА У СРПСКОМ ПРЕВОДУ НА
ПРИМЕРУ ПРИПОВЕТКЕ „ТРИСТАН“ ТОМАСА МАНА / 317

Сандра М. Јосићковић
ЕНГЛЕСКИ ПРЕВОДИ ТУРИСТИЧКИХ БРОШУРА
О КУЛТУРНОМ НАСЛЕЂУ СРБИЈЕ / 331

Ташијана С. Грујић

НЕПОДНОШЉИВА ЛАКОЋА КАЛКИРАЊА: ПРЕСЛИКАВАЊЕ
ЕНГЛЕСКИХ ОБРАЗАЦА ПРЕМОДИФИКАЦИЈЕ
ИМЕНИЦЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 345

Нина Ж. Манојловић

СПАЦИЈАЛИЗАЦИЈА ТЕМПОРАЛНОСТИ У РОМАНУ *ФАМА*
О *БИЦИКЛИСТИМА* СВЕТИСЛАВА БАСАРЕ / 359

Катијарина Б. Субановић

ИМПЛИКАТИВНА СВОЈСТВА ИНГРЕСИВНОГ АСПЕКТУАЛИЗАТОРА
ПОЧЕТИ У РОМАНИМА *БЕСНИЛО* И *СЕНТИМЕНТАЛНА ПОВЕСТ*
БРИТАНСКОГ ЦАРСТВА БОРИСЛАВА ПЕКИЋА / 375

Јелена М. Јосијевић

МЕТАЛИНГВИСТИЧКИ КОМПАРАТИВ
У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 393

Бојана В. Раденковић Шошић

СРПСКИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ ИТАЛИЈАНСКИХ
ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У *НАПУЉСКОЈ ТЕТРОЛОГИЈИ* ЕЛЕНЕ ФЕРАНТЕ / 409

Нина Ж. Манојловић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за енглески језик

СПАЦИЈАЛИЗАЦИЈА ТЕМПОРАЛНОСТИ У РОМАНУ *ФАМА* О БИЦИКЛИСТИМА СВЕТИСЛАВА БАСАРЕ²

У раду се испитују пресликавања просторних изворних домена на циљни домен време у роману *Фама о бициклистима* Светислава Басаре. Анализа почиње испитивањем оријентационих метафора и то вертикалне оријентације. Даље се разматра оријентација испред/иза из које сматрамо да проистиче и концептуализација времена као простора/пејзажа. У блиској вези са наведеним изворним доменима разматра се и домен садржавања. На крају се анализирају примери у којима се време конкретизује уз помоћ изворног домена кретања, и то као објект у покрету (*Time-moving*) и као простор кретања (*Ego-moving*). Анализа показује да се у испитиваном роману време конкретизује уз помоћ свих наведених просторних домена, те да су таква пресликавања веома продуктивна. Посебно се издваја креативна надоградња у примерима у оквиру метафоре време је место/пејзаж.

Кључне речи: време, простор, Басара, теорија појмовне метафоре, међудоменско пресликавање

1. Уводне напомене

Просторна метафоризација времена представља аутоматски део когнитивног несвесног који одређује не само начин на који концептуализујемо везу између догађаја и времена него и човеково искуство времена (Лејкоф и Џонсон 1999: 153–169). Појмовна метафора посматрач је путник кроз време централна је конкретизација апстрактног домена времена и кључна за нашу традицију творења календара и праћења и записивања историје. С друге стране, концептуализација времена као објекта који се креће помаже нам да проценимо ургентност предстојећих догађаја – догађаја који су нам близу изгледају веће и хитније. Оваква концептуализација времена омогућава нам да предочимо след догађаја као и брзину њиховог одвијања, те да догађаје концептуализујемо као тачке на одређеним локацијама или деловима временске линије (Лејкоф и Џонсон 1999: 153–169). Те тачке постају локације за краткотрајне догађаје, а садржавање се пресликава на трајање. Бројне конкретизације циљног домена време управо припадају домену просторних релација (Манојловић 2021) и у овом раду бавићемо се управо њима.

Дакле, предмет рада представљају метафорички изрази ексцерпирани из романа *Фама о бициклистима* Светислава Басаре, а који представљају спацијалне конкретизације циљног домена време.³ Сам аутор у интервјуу за лист *Политика* наводи да се слаже са критичарима да је то његов најбољи роман и да представља прекретницу у његовој каријери (Извор 2). У истом интервјуу аутор овај роман описује управо као списак текстова о времену Југо-еуфорије и времену

1 manojlovic.nina@gmail.com, nina.manojlovic@filum.kg.ac.rs

2 Истраживање спроведено у раду финансирано је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/ 200198).

3 Закључци изложени у овом раду представљају нешто измењен и допуњен резултат рада на докторској дисертацији ауторке (Манојловић 2021).

трагедије које је уследило: „Фама је једноставно погодила дух времена, али не да би се у то време уклопила, него да би то време показала у негативу”, каже Басара (Извор 2). Сматрали смо да изузетно уметничку вредан роман управо овакве тематике има потенцијал да пружи мноштво различитих примера концептуализације времена. Концептуализација времена уз помоћ пресликавања различитих аспеката домена простор показује се као најфреквентнија у одабраном роману (155 примера од укупно 221 атестираног примера), што указује на то да књижевни текстови показују исте тенденције међудоменских пресликавања када су у питању фреквентни изворни домени који учествују у концептуализацији домена време као што је то случај у свакодневној комуникацији. Књижевни текстови омогућавају испитивање различитих језичких реализација појмовних метафора јер обилују креативним метафоричким изразима. У овом раду смо се задржали на спацијалним конкретизацијама због просторног ограничења самог рада.⁴ Други изворни домени који структурирају домен времена (агенс, ресурс и др.) могли би бити предмет засебног рада.

Анализа одабраних примера почиње испитивањем оријентационих метафора – вертикалности и хоризонталности. Осим тога што представљају један од основних механизма људске когниције, за почетак анализе одабране су и зато што се у неким истраживањима вертикалност као изворни домен за време негира као могућ (Еванс 2003; Касасанто 2010; Пит и Касасанто 2014; Пит и др. 2018). Још један разлог јесте и тај што сматрамо да наведене конкретизације представљају основ за потоње конкретизације истог циљног домена. На пример, хоризонтална оријентација – испред/иза – представља основ за појмовну метафору време је пејзаж, док се пресликавање на изворни домен садржавања ослања како на хоризонталну тако и на вертикалну организацију темпоралности. Како вишеструко пресликавање није ретка појава (Манојловић 2021) неки од до сада наведених изворних домена подразумевају и домен кретања. Међутим, у овом раду домен кретања посебно је обрађен и то у оквиру појмовних метафора време је објекат у покрету и човек је путник кроз време.

Примери који чине корпус анализе представљају језичке изразе који садрже саму лексему *време*, али и друге лексеме из истог семантичког поља (*дан*, *месец*, *година*, годишње доба, *ћирен*, *минути*, дани у недељи, месеци у години, празници и др.). У самом роману који је предмет анализе, а у оквиру просторно-временског међудоменског пресликавања, најзаступљеније атестиране лексеме јесу *време* (45 примера), *година* (15 примера) и *историја* (12 примера, укључујући 3 примера са лексемом *повести*). Такође су фреквентне и лексеме *будућности* (9 примера), *прошлости* (9 примера) и *дан* (7 примера), док су остале атестиране лексеме мање фреквентне.⁵

Примери су организовани у складу са горепоменутиим изворним доменима који се пресликавају на циљни домен време. У оквиру неких разрада теорије појмовне метафоре спацијалне конкретизације које се огледају у употреби предлога са примарно просторним значењем не могу се сматрати метафоричким (в. Стен 2015). Управо због тога се у овом раду водило рачуна при одабиру примера како

4 Роман обилује и појмовним конкретизацијама метафора време је агенс и време је ресурс / (вредна) роба, али то превазилази квице једног рада.

5 Нпр. лексеме *ћиренушак* (5 примера), *моменати* (5 примера), *догађај* (6 примера), *век* (4 примера), *ноћ* (5 примера), *садашњости* (3 примера), *вечности* (3 примера), *животи* (3 примера), *дејинство* (3 примера) итд. Остатак примера (21 пример) није се јављао више од два пута (*младости*, *јуширо*, *поподне*, *доба*, *јесен*, *Ускрс*, *дашум*, *иешак* и др.).

бисмо показали да постоји пресликавање просторних домена на домен времена и то независно од употребе предлога и других окамењених/лексикализованих израза, већ да се дато међудоменско пресликавање постиже и разноврсним језичким средствима.

2. Основне теоријске поставке

У овом раду коришћен је когнитивнолингвистички приступ, који метафора посматра као један од организационих принципа појмовног система људи. Истраживања из ове области претежно се баве мотивацијом и утеловљењем⁶ појмовних метафора, као и начина на који је могуће, путем испитивања концептуализације која се манифестује у језику, испитати когнитивне процесе човека (Гибс 1996а, 1996б; Грејди 1999; Еванс 2003, 2007, 2013; Кевечеш 2000, 2005; Кликовац 1998, 2004; Кликовац и Расулић 2003; Крофт и Круз 2004; Лејкоф и Џонсон 1980/2003, 1999; Пипер 2006а, 2006б; Тејлор 1989/1995; Херартс и Сајкенс 2007 и др.). Основна идеја иза овог приступа јесте да се један апстрактнији појмовни домен (циљни) представи уз помоћ пресликавања конкретнијег и човеку јаснијег (искуствено познатијег) појмовног домена (изворни) (Лејкоф и Џонсон 1980/2003; Кевечеш 2002). Неретко се дешава да један исти појам буде представљен помоћу више различитих метафора које се међусобно допуњују, али које не морају нужно бити у сагласности (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 86).

Џ. Лејкоф и М. Џонсон (1980/2003) метафоре деле на структурне метафоре (нпр. расправа је рат, љубав је путовање и сл.), оријентационе (нпр. будућност је горе, добро је горе, моћ је горе и сл.) и онтолошке (нпр. ум је машина, инфлација је ентитет и сл.). У другом издању исте књиге Џ. Лејкоф и М. Џонсон додају да подела на ове три групе метафора не може бити потпуно категоричка и да често идентификовани израз може истовремено бити класификован у више група. Осим тога, у својој анализи помињу и *имагинативне* или *фигуративне* метафоре. На пример, дословним изразима (*literal expression*) називају метафоре које су уобичајене у језику (нпр. *He has constructed a theory*), док фигуративне изразе дефинишу као оне који излазе ван оквира обичног дословног језика (*normal literal language*), иако могу бити конкретизација исте појмовне метафоре (нпр. *His theory is covered with gargoyles*) (Лејкоф и Џонсон 1980/2003: 53). На сличан начин Д. Кликовац (2000: 35) разликује „фигуративне” изразе од свакодневних, у којима се не примећује постојање метафоре. Д. Кликовац даље наводи да „фигуративне” изразе карактерише упечатљивост, сликовитост и иновативност. Такође и З. Кевечеш (2002: 49–62) анализира метафоричке изразе које назива *књижевним* (*literary metaphors*). Испитивањем става према којем књижевне метафоре представљају засебан скуп међу метафорама он долази до закључка да књижевне метафоре подразумевају исте механизме као и остале појмовне метафоре. Тако ће у овом раду фокус бити на књижевним (имагинативним) метафоричким изразима ексцерпираним из романа, а један од циљева јесте и показати да су мејудоменска пресликавања у оваквим изразима иста као и код метафоричких израза који се сматрају устаљеним у српском језику.

Као што је већ речено, циљни домен који је предмет овог рада јесте време, појмовни домен који уједно представља један од најапстрактнијих домена човековог искуства. Наведени домен истражен је у оквиру студија које се баве

6 У овом раду употребљаваћемо терминологију предложену у глосару у оквиру хрестоматије Расулић и Кликовац (2014).

семантиком предлога и различитим изворним доменима (Левинсон 2003; Еванс 2003, 2013; Кликовац 2004, 2000; Раден 2011; Расулић 2004; и др.). Међутим, у оквиру теорије хотимичне метафоре (Стен 2008, 2011, 2015) управо се најстроже критикује општи принцип теорије појмовне метафоре када је реч о употреби просторних предлога у темпоралном значењу, при чему се дати предлози називају радикалним примерима нехотимичних метафора (Стен 2015: 67). Иако је указано на више слабих тачака позиције теорије хотимичне метафоре (Гиџс 2015, Манојловић 2022) у овом раду водићемо рачуна да изабрани ексцерпирани примери представљају креативну надоградњу, односно уметнички језички израз, избегавајући притом оне изразе које Д. Кликовац назива *свакодневним*, односно које Г. Стен назива *нехотимичним*. Важност хотимичних метафора (*deliberate metaphor*) истиче се због ученог парадокса метафоре (*the paradox of metaphor*). Наиме, већина метафора не тумачи се метафорички, односно као међудоменско пресликавање (Стен 2008), док хотимичне метафоре подразумевају обавезно обраћање пажње на чињеницу да су дати изрази метафорички употребљени (Стен 2011: 84). То не значи да саговорник дати израз нужно мора препознати као метафорички, већ мора усмерити пажњу на изворни домен као независан појмовни домен при разматрању циљног домена. Тако се развија и процедура за идентификовање метафорички употребљених језичких јединица, која заправо нема за циљ идентификацију хотимичних метафора. Наиме, према датој процедури (МИП и МИПВУ, в. Стен, Дорст и др. 2010) да би се одређена језичка јединица означила као метафоричка потребно је да се њено значење у контексту разликује од основног значења (које се може наћи у речнику) и да се та два значења могу довести у асоцијативну везу. Неретко та значења у контексту имају висок степен лексикализације (штавише, углавном су и наведена у самом речнику), те је тешко тврдити да је при продукцији или интерпретацији таквих изрза пажња усмерена на изворни домен као независан појмовни домен при разматрању циљног домена, односно да су у питању праве хотимичне метафоре. Међутим, ово питање превазилази оквира анализе спроведене у овом раду.

3. Анализа примера

У оквиру овог поглавља представимо резултате анализе примера у којима се време концептуализује уз помоћ просторних домена у оквиру одабраног корпуса. Процедура идентификације метафоричких изрза прати МИП, уз једну измену. Наиме, уколико се у оквиру реченице који садржи неку од лексема које се односе на време (видети уводно поглавље) уочи просторни израз чије се значење у контексту разликује од основног значења наведеног у речнику⁷ дати исказ издваја се као пример који садржи метафорички употребљен израз. Међутим, након тога смо за потребе овог рада изоставили све примере у којима се неки спацијални изворни домен реализује искључиво употребом предлога.⁸

Примери наведени у анализи која следи одабрани су као репрезентативни примери за илустрацију одређеног мејудоменског пресликавања, јер циљ рада

7 Основна значења су често конкретнија, лакше их је замислити, перцептивно осетити, углавном су у вези са телесним искуством, прецизнија су и историјски старија, али не нужно најфреквентнија (Група Pragglejaz 2007: 3).

8 На пример, искази са предлогима у (садржавање), на, преко (вертикалност) и сл. Изрази који садрже неки од наведених предлога, али сами предлози нису носиоци мејудоменског пресликавања нису искључени из анализе.

није квантитативна анализа заступљености атестираних изворних домена, већ илустровање различитих језичких средстава којима се дата пресликавања конкретизују у језику. Сви примери ексцерпирани су из романа *Фама о бициклистима* Светислава Басаре пресловљени ћиричним писмом и уз сваки пример наведен је број стране у загради.

3.1. Вертикална оријентација

Као што је већ наведено, представљање одабраних ексцерпираних примера почећемо онима који припадају оријентационим метафорама, и то вертикалној организацији времена.

1. У ту сврху предвиђа се низ вертикалних временских заједница, почев од родовских заједница, закључно с комунистичким општинама [...] (355–356)
2. Што се тиче вертикалне координације у времену, ствари стоје обвако: у једном делу регије Схизофреније, саграђена је верна копија Троје под којом ратују Ахили и Нестори [...] (358)

У наведеним примерима пресликавање вертикалности на домен времена има своју језичку реализацију у оквиру иновативнијих и креативних метафора. Осим тога, прва два примера потврђују постојање овакве концептуализације времена мимо употребе спацијалних предлога (нпр. *на*, *преко* и сл.).

Поред израза у којима се експлицира постојање вертикалне организације времена (1. и 2) атестирани су и примери који показују да се време концептуализује као кретање по вертикалној оси и то уз помоћ глагола *падајући* чија семантика подразумева *крепање надоле*. Примери који следе конкретизације су појмовне метафоре временске јединице/догађаји крећу се надоле (ка своме месту на временској скали):

3. Осим тога, некако у то време, пада и смрт Витолда Ковалског, која његовог сина, Јозефа, поново одводи на пут, овога пута у Улан Батор, у Монголију. (237)
4. Некако у то врем пада још један из низа преображаја убеђења Ковалског. (243)

У примерима 3 и 4 можемо видети остваривање још једног изворног домена – садржавање – које се огледа у употреби предлога у. Овај предлог неће бити посебно анализиран у овом раду због разлога који су наведени у претходном поглављу, али ваља истаћи да остваривање изворног домена садржавање у горе наведеним примерима, поред домена вертикалности, додатно упућује на тродимензионалност времена.

Још један пример вертикалне органикације времена јесте и појмовна метафора време је материја која се кретањем таложи (Кликовац 2000: 157). Смер кретања идентификује се као кретање надоле. Притом, време се „концептуализује као материја која се таквим кретањем *талож*и, тако да су ранији периоди *исход* скорашњих” (Кликовац 2000: 157). Догађаји који су се одиграли раније удаљенији су од посматрача него скорји догађаји. У оквиру испитиваног корпуса овог рада атестиран је само један пример који представља језичку конкретизацију ове појмовне метафоре:

5. Време је обичан след чињеница, чињеница до чињенице: кости, лобање, записи; потребан је редослед тој баснословној гомили. (36–37)

Пример 5 илуструје пресликавање изворног домена таложење и то употребом лексеме *гомила* (РМС (стр. 536): *већа количина неког материјала или*

предмета најпраних или сложенихна једном месту, хриа) и представља сликовитију и иновативнију употребу овог међудоменског пресликавања.

Иако су у оквиру испитиваног корпуса атестирани и примери са предлозима *на* и *преко* уз временске појмове, овде неће бити посебно обрађивани као типични примери нехотимичних метафора, већ ћемо за крај анализе вертикалне организације времена навести примере у којима се вертикалност остварује кроз домен покривања:

6. Живот тог човека прекривен је непознаницама, замагљен противу-речним гласинама које Ковалски није нарочито настојао да побије. (223–224)

7. Тих шест година његовог живота прекривени су потпуним мраком. (242)

У примерима 6 и 7 видимо да се циљни домен времена структурира кроз домен вертикалности јер је један временски интервал – онај који је *прекривен* – испод другог временског интервала или неке друге одреднице (*мрак*, *непознанице*).

3.2. Оријентација испред/иза

Предлози (*ис*)*пред* и (*и*)*за* веома су продуктивни у српском језику, као и предлог *уочи* чијом се употребом будући догађаји профилишу као ентитети испред посматрача. Сви наведени предлози атестирани су у изабраном корпусу. Међутим, овде ћемо анализу почети изразима са глаголима *бити загледан* (*у*)/*окренути* (*ка*), јер се оријентација испред/иза у датим изразима експлицира мимо употребе предлога:

8. [...] видици „Видика” су окренути ка тренутку када ће друштво Технолога и Дечака прерасти у заједницу личности. (144)

9. [...] док је Ковалски проповедао окупљеним радозналцима да се окану времена и да се загледају у вечност. (171)

10. И логично, створење које нема будућности окреће се прошлости. (337)

11. Идеологије смрти су увек окренуте прошлости, увек оријентисане на идеализацију неповратно ишчезлог. (337)

У оквиру нашег корпуса пронађени су примери у којима се посматрач профилише као ентитет који је окренут ка будућности (примери 8 и 9), али и ка прошлости (примери 10 и 11). *Окренутошћу ка (загледаносту у) будућности* претежно је одлика публицистичког стила (Манојловић 2021), али се, у нешто мањој мери, налази и у књижевноуметничком стилу.⁹

У српском језику конкретизација времена у смислу хоризонталне осе огледа се и у употреби примарно просторних предлога уз временске појмове. Тако имамо предлоге *од/до* који су првенствено спацијални предлози и најчешће се користе заједно. Иако се изрази са овим предлозима и временским појмовима могу сматрати типичним примерима нехотимичних метафоричких израза, у нашем корпусу пронађен је један пример који показује да остали елементи у оквиру језичког израза могу утицати на потенцијално активирање изворног домена:

12. [...] све успут од детињства до ове телефонске говорнице у болничком кругу луднице [...] (266)

Јукстапозиција временских појмова (*детињство*) са појмовима који се одnose на простор и објекте у простору (*телефонска говорница*) додатно потврђује да се време концептуализује уз помоћ просторног хоризонталног простирања, те да наведени предлози заиста задржавају своју спацијалну значењску

⁹ За детаљнију анализу оријентационих метафора у публицистичком стилу в. Манојловић 2021.

компоненту и може се тврдити да при интерпретацији оваквих израза долази до активирања изворног домена.

Поред предлога *од* и *до* (које због већ објашњених разлога не наводимо у овом раду), а у оквиру хоризонталне организације времена, атестирана је и употреба предлога *између* уз временске појмове, као и прилога *далеко* (и са њим повезане лексеме *удаљеност*). У складу са горенаведеним разлозима ови примери неће бити посебно издвојени у раду. Међутим, пронађен је и један пример у којем се паралелно употребљавају лексеме *време* и *простор*, што додатно упућује на испитивано међудоменско пресликавање (наш курзив):

13. Заинтересован откуда у Бајиној Башти један од свега неколико примерака књиге објављене тако далеко у *простору* и *времену*, замолио сам пријатеља, германисту, да невелики спис преведе. (14)

Употребом наведених предлога и прилога *време* се концептуализује као простор, односно место/територија/пејзаж, те није необично да се у језичком материјалу пронађе и израз у којем се овај изворни домен остварује кроз друга језичка средства, а у оквиру примера које Д. Кликовац назива „фигуративним”, а З. Кевечеш *књижевним*:

14. Али нико од њих, ма колико се трудио, неће моћи да се врати у прошлост, моју прошлост којом суверено владам уз помоћ верног Гросмана [...]. (32)

У наведеном примеру временски интервал конкретизује се као територија којим се може владати и представља креативну употребу датог међудоменског пресликавања.

У оквиру примера конкретизације времена као пејзажа, а нарочито кроз креативне (књижевне) метафоре, примећује се и истовремено постојање изворног домена садржавање, о чему ће бити више речи у наредном потпоглављу (поглавље 3.3). Овде ћемо само, кроз додатне примере метафоре *време* је пејзаж, илустровати разноврсност и бројност примера у којима се остварују оба изворна домена – и пејзаж и садржавање:

15. Зар да они из магли будућности повлаче конце мојих поступака? (34)
16. [...]светини која се ваља у глибу прошлости не би ли из ништавности моје садашњости донела аргументе за своју, још ништавнију. (34)
17. Извукао сам се из своје љуштуре-чињенице, хвала Богу, и гледам шта се ради на том грандиозном вашаришту које се распростире кроз векове у оба правца. (36)
18. Зашто, на пример, свим силама радим на томе да и тебе, скупа с олошом од мојих поданика, изведем из историје и спасем смрти. (38)
19. „Чињеница да је човек бачен у време упућује нас на закључак да време није у човеку, да му није иманентно ...” (218)
20. [...] а као круна таквог живота долази и херојска смрт – пред стрељачким стројем или у борби – којом Х стиче своје часно место у историји. (358)
21. А можда је то, у ствари, права историја: хаос у којем свако од нас покушава да пронађе миран кутак [...]. (390)
22. Свет је несталан, човек је несталан, и најбоље му је да чврсто стоји у садашњости, ако и она има неку заокруженост, дефинисаност и сталност. (394)

Примери 15–22 илуструју конкретизацију времена и временских појмова у смислу места/локације/пејзажа и то употребом израза *магла*, *глиб*, *распростирати* (у оба *праваца*), *извесити*, (*чврсто*) *стајати*, *кутак* и др.

На крају дела о хоризонталној организацији времена ваља напоменути да се у српском језику елаборација времена у смислу физичке дужине остварује кроз употребу лексема *дуз* и *крайшак*, као и глагола *продужити*/скраћити и осталих лексема из истог семантичког поља (*дужина*, *скраћено радно време*, *прекраћити време* и сл.). Примере из корпуса у којима се време концептуализује уз помоћ физичке дужине нећемо посебно наводити у овом раду из истог разлога из којих нисмо наводили примере у којима се спацијализација домена времена огледа искључиво у употреби предлога. Наиме, употреба лексема *дуз*, *крайшак*, *продужити*, *прекраћити* и сл. уз временске појмове рутинизирана је и лексикализована у српском језику, те сматрамо да нема основе да наведене изразе сматрамо хотимичним метафорама.

3.3. Садржавање

У овом раду нећемо посебно издвајати примере са предлозима *у*, *из* и *кроз* због два главна разлога. Први јесте тај што су наведени предлози темељно обрађени у књизи Д. Кликовац (2000)¹⁰ и анализа примера из корпуса ове студије не би умногоме допринела овој проблематици. Други разлог тиче се поменутог оспоравања постојања међудоменског пресликавања када је употреба предлога уз временске појмове у питању, а у оквиру теорије хотимичне метафоре.

Дакле, анализа ће бити фокусирана на друга језичка средства којима се остварије пресликавање између домена садржавање и време. Поред придева *иун* и *исјуен*, те глагола *најуниши*/исјуниши у којима се лексикализује метафора садржатеља, јавља се и глагол *навршиши* (*се*), чија семантика пресупонира *најуниши до врха* (РМС, стр. 1991). Глаголи *најуниши* и *навршиши* (*се*) у српском језику и колоцирају са лексемом *година*,¹¹ док глагол *исјуниши* омогућава формирање уметнички креативних метафора и дозвољава различите лексеме у конструкцији (примери 24 и 27):

23. Пуна три дана побуњеници су пружали јак отпор, а онда се исцрпљени осуше и Дагоберу не би тешко да их разбије. (61)
24. И то је логично: у будућности испуњеној магловитим пројекцијама извесно је само једно – смрт. (337)
25. [...] о сазвежђу које се појављује сваких 365 година, када се напуни година година и почиње зима *векова* у којој замире све добро и силе зла јачају. (77)
26. Навршава се десет година откако сам променио „професију”. (208)
27. [...] он настоји да ту прошлост испуни пријатним сећањима. (337)

Као што смо видели у претходном поглављу, а у делу који се бави сликовном схемом пејзажа, неретко се садржавање остварује управо заједно са концептуализацијом времена као простора. У човековом искуству пејзаж може бити ограничен, те се човек или други ентитет(и) могу наћи (из)ван или унутар неког пејзажа. Као што можемо видети у примерима који следе вишеструко пресликавање честа је појава, што указује на недвосмислену повезаност наведених сликовних схема.

10 За детаљнију анализу наведених предлога уз временске појмове виети и Манојловић 2021.

11 Наиме, у српском језику се *пуни одређени број година* када је некоме рођендан и тај израз се најчешће јавља у датом значењу. Међутим, израз *навршиши се* може да се нађе и уз друге лексеме (нпр. *дан*, *месец*, *век*) и то у значењу *испећи* када је реч о временским мерама (РМС, стр. 1991).

28. [...] оно није ништа мање стварно, ништа мање опипљиво од Британије, али се налази изван времена и простора, боље рећи паралелно с њима [...]. (82)
29. Надаље, створење уверено у сопствену коначност није слободно; оно је затворено у границе тела, границе ега, границе државе, идеологије, времена. (337)
30. Сматрало се неоправданим приморавати и оне који то не желе на живот унутар граница простора и времена, уосталом релативних, како је показао Кант. (355)

У наведеним примерима време се концептуалиује као својеврстан пејзаж садржатељ у и изван којег се може бити (пример 28), али се остварује и профилисањем времена као територије (ентитета са границама) (примери 29 и 30).

3.4. Кретање

Путања представља појмовни оквир метафора заснованих на домену пејзажа, а како се време неретко концептуализује као пејзаж те и као путања, тако није необично да се тим пејзажом, односно путањом, неки ентитет може кретати. Ту основ налази појмовна метафора посматрач/човек се креће кроз време, а време може профилисати као дводимензионални и тродимензионални простор. Дакле у првом случају време се концептуализује као раван и сматрамо да метафоричка концептуализација посматрача/човека који се креће временом као површином произилази из концептуализације времена на основу оријентације испред/иза. У другом случају такође је посреди метафора посматрач/човек се креће кроз време, али се у оквиру датих израза, време концептуализује као тродимензионални простор. Оваква концептуализација у српском језику, поред употребе глагола кретања уз временске појмове, најчешће је условљена употребом предлога *кроз, из и у*.

Уз лексеме које означавају време/временски интервал, у српском језику најфреквентније се јављају глаголи који експлицитно упућују на кретање (*ошћити, напуштајући, проћи, ближићи се* и сл.). У корпусу овог рада атестирани су примери појмовне метафоре време је дводимензионални простор (кроз који се посматрач креће) употребом глагола *ошћити* и *напуштајући*:

31. Хајде да одем и даље од времена у коме ће се моје мисли читати као уметничка фикција, у коме ће све ово бити поглавље неког безначајног романа, хајде да ти одам тајну. (51)
32. [...] у години која је под знаком далет, бициклисти симболично напуштају запад, историју и опседнутост материјалним, враћајући се (преко Вавилона где је историја започела) ирационалном, кога означава исток. (242)

Дводимензионалност времена у примерима 31 и 32 проистиче из профилисања времена као равни, а услед изостанка наведених предлога који су карактеристички за домен садржавања, те тродимензионалности.

Кретање не мора бити једносмерно, већ се у језику јављају конкретизације појмовне метафоре човек је путник кроз време у којима је могуће ићи у оба смера – ка будућности, али и ка прошлости. Глагол који је атестиран у оквиру испитиваног корпуса јесте *враћити* (*се*):

33. У мојој је моћи да ти наредим да се вратиш на почетак ПОВЕСТИ, да прецрташ, где год је написано Гроссман и уместо тога упишеш, рецимо, Грубер. (37–38)

Концептуализација времена као тродимензионалног простора кроз који се човек креће произилази, с једне стране, из концептуализације времена као димензионалног простора, па су тако временски одсечци *садржатељи* кроз које човек својим постојањем пролази, односно, време се концептуализује као тунел и сл. С друге стране, временски одсечци концептуализују се као ограничени, финитни, те ти одсечци постају ограничене локације у којима се човек/посматрач може наћи и кроз које може пролазити.

Метафора живот је путовање/ човек је путник кроз живот остварује се и када се време, односно његови сегменти, концептуализује као тродимензионални простор¹²:

34. Клонији смо претпоставци да је, дошавши у године када младићи критички посматрају свет око себе надахнути мутним идеалима, Јозеф сагледао лицемерје и беду друштва у коме је живео. (225–226)

Као што је већ наведено, поред глагола кретања, време се концептуализује као тродимензионални простор (кроз који се посматрач креће) употребом предлога дате семантике. У примерима ексцерпираним из испитиваног корпуса преовлађује предлог *у*, али су атестирани и предлози *кроз* и *из*:

35. Али нико од њих, ма колико се трудио, неће моћи да се врати у прошлост, моју прошлост којом суверено владам уз помоћ верног Гросмана [...]. (32)

36. Њихови свештеници сневачи, одлазећи у будућност низ снове, видели су шта ће се догодити на злосретним Апенинима. (32)

37. [...]то ми даје способност да разазнајем чињенице које се догађају истовремено, али у садашњост, ради тескобе, улазе једна по једна. (36)

38. [...] проводећи ме као Аријаднина нит кроз лавиринте историје [...]. (15)

39. Смрт не долази из прошлости него из будућности. (101)

40. Али случај је хтео да буде рођен у XX веку из кога је бежао у спасоносну екстериторијалност византијске Империје. (102)

Домен кретања пресликава се употребом глагола *враћити*, *оглазити*, *улазити*, *провођити*, *долазити* и *бежати*. Употребом предлога *кроз*, поред метафоре временски одсечци су садржатељи кроз које човек својим постојањем пролази остварује се и метафоре време је тунел (Кликовац 2000).

Појмовне метафоре човек је путник кроз време и време је објекат који се креће не искључују једна другу, чак се могу остваривати у оквиру истог језичког израза. Заправо, заједничко им је да се *пролажење* времена концептуализује у смислу релативног кретања посматрача и времена, те суштински представљају варијанте једна друге као обрнути однос објекта локализације и локализатора (енг. *figure* и *ground*). Наиме, у зависности од тога шта се узима као оријентир – време/временски интервал или посматрач, проток времена профилише се као статичност било посматрача било времена. Додатну потврду тези да су метафоре које подразумевају кретање времена и кретање кроз време у сагласности и да не искључују једна другу чине примери у оквиру којих се остварују обе метафоре тако што се експлицира кретање посматрача и времена. Поред најзаступљенијег језичког израза у српском језику, када је ова метафора у питању – израза *ићи у корак с временом* / *ићи испред (свог) времена* – паралелно кретање времена и посматрача атестирано је и у изразу са глаголима *стићи* и *умаћи*:

¹² У примерима који илуструју језичку реализацију метафоре време је *тродимензионални* простор кроз који се објекат креће поред подвлачења метафорички употребљеног језичког израза подвучени су и предлози којима се лексикализује домен тродимензионалности.

41. Хоћу да претекнем време. Да га опишем пре него што стигне до одређеног времена и тада му неће преостати ништа друго него да буде онакво какво сам га ја у божанском надахнућу одредио да буде. (35)
42. – Инспекторе – рече Холмс – не треба сметнути с ума да и криминалци иду у корак с временом. За нас је битно да идемо корак испред времена. (93)
43. Нико не може да умакне историји. (390)

Наша анализа показује да су далеко бројнији примери метафоре време је објекат који се креће (43 атестирана примера) од примера у којима се остварује кретање ентитета кроз време (11 атестираних примера). Сматрамо да се разлог томе налази у човековом искуству времена, односно начину на који перципирамо време као нешто на чији проток немамо утицаја, те се посматрач чешће концептуализује као пасиван/стационаран ентитет, а време као објекат који се креће.

Језичка средства којима се наведена метафора остварује бројна су и у овом делу биће представљена према лексемама (најчешће глаголима)¹³ који колоцирају са испитиваним временским појмовима, почевши од глагола *долазити* и *пролазити*:

44. Али доћи ће време кукавне Нове Европе, када се прогони неће анатемисати. (Бас. 33)
45. Али збивања у тадашњој скорој будућности, сада прошлости која никако да прође, најпре ме је демантовала. (Бас. 11)

Разлика у употреби наведена два глагола уз временске појмове лежи у томе што се примери са глаголом *долазити* углавном односе на догађаје/временске интервале у будућности (који, дакле, тек *долазе*), док се примери са глаголом *пролазити* односе на догађаје/интервале који су у прошлости или још увек трају.

Појмовна метафора време је објекат који се креће једна је од основних концептуализација циљног домена време, те је очекивано да ће се, чак и у оквиру испитиваног корпуса који је ограничен на један роман, уз временске појмове наћи разноврсни глаголи кретања. Поред глагола *претиходити* и *следити* у корпусу су пронађени и глаголи (као и изведенице од датих глагола) *одмицати*, *одвијати*, *покретати* и *зауставити*:

46. Пре свега, класични методи спасења више нису примерени времену које је толико поодмакло у покварености да постоје специјалне институције и службе за спречавање спасења. (128)
47. Како је историја одмицала, терор речи је постао до те мере тоталитаран да с правом износим тврдњу да су речи, њихови вајкада уобличени клишеи и шаблони, те које владају нама, не ми њима. (311)
48. Тако су, како време одмиче, сва моја мишљења врло ограниченог рока трајања. (315)
49. Догађаји почињу да се одвијају вртоглавом брзином. (156)
50. Адамов пад, веле мистици, није догађај, катастрофа после које историја – истина у лошијим околностима – почиње да се одвија уходаним токовима и да, чак, како неки предвиђају – напредује. (7)
51. Ма шта мислили о појединачној личности овог или оног фалоида, извесно је да су они покретачи историје. (304)
52. Установе и нису ништа друго до детињаст покушај да се заустави време [...]. (338)

13 У српском језику метафора време је објекат који се креће остварује и кроз употребу израза *минула*, *прошла*, *идућа*.

Када се испитује прсликавање домена кретања на циљни домен време не може се заобићи појмовна метафора време је ток. Концептуализација времена као тока поменута је у оквиру поглавља о вертикалној оријентацији и то у примеру који представља језичку конкретизацију метафоре време је материја која се кретањем таложи. Овде ћемо искључиво анализирати примере који подразумевају протицање времена – дакле, кретање времена на начин на који се креће вода (поток/река). У испитиваном корпусу време се као ток концептуализује уз помоћ бројних и различитих језичких средстава, а која су у вези са самом лексемом *шок*.

53. Следеће двадесет четири године, Катедра је била оштећена, јер у сну време протиче без убрзања. (237)
54. Онда пиши: Зидане Вавилонске куле догодило се протеклог момента, судњи дан ће се догодити следећег. (37)
55. Садржај рукописа (у ствари, препис једног другог), у приличној мери је изменио ток мог живота као што је, како ће се видети, изменио и живот преписивача. (69)
56. [...] будући чланови реда припремају се да ток историје преусмере у правцу Провиђења увек када се појави опасност да повест крене током који одређују људи. (128)
57. Истргнути из временског тока, они изванредан део прошлости и одговарајући део будућности сагледавају интегрално. (176)
58. На крају крајева, када време буде близу свог истека, Европа ће се претворити у огромну библиотеку и бескрајну галерију слика. (51)
59. Клепсидра је испуњена финим песком који из горње истиче у доњу посуду, чинећи видљивим, готово опишљивим, проток времена. (188)

Поред глагола и из њих изведених придева, уз временске појмове јављају се и именице *шок*, *истек* и *прошок*. Неретко се поред саме именице која упућује на *шок* јављају и глаголи кретања (*преусмериши* или *кренуши*, пример 56) додатно истичући аспект кретања. Семантика глагола *истећи* задржава се и у изведеној именици, те се временски појам који стоји уз именицу *истек* концептуализује као финитан, односно као ентитет којег има у ограниченим количинама (пример 58). Конструкција у *шоку* синонимна је са изразом *шоком* који је настао је од именице *шок* и врши функцију предлога. Конструкције типа *шоком* + временски појам најбројнији су примери метафоре време је ток у српском језику, те се уз њу може наћи и најразноврсније лексеме које означавају време/временски појам (*време*, *година*, *погодне*, *дејинство*, *месец* и др.). Ове примере у раду нећемо посебно издвајати јер је у питању окамењен (лексикализован) израз у српском језику и евентуално активирање изворног домена при продукцији и рецепцији израза са изразима *шоком* / *шоку* остаје упитно.

Када говоримо о кретању времена можемо издвојити и оне изразе који се тичу брзине протока времена. Познато да се време доживљава индивидуално и субјективно, те да нам се некад чини да се *дани вуку*, док некада дани *пролетше*. Овакав доживљај времена осликава се и у језику. У нашем корпусу није пронађено много примера спорог протока времена, али веза између значења продуженог трајања (*protracted duration*¹⁴) и способности опажања детаља у времену (које се креће) видљива је у ексцерпираним примерима (наш курзив):

14 Продужено трајање означава случајеве у којима посматрач доживљава споро протицање времена (тј. када се чини да је много више времена протекло него што се заправо може измерити у смислу сати, дана, месеци итд.). За детаљније објашњење видети Флерти 1999.

60. На висоравнима Тибета, у синајским, агонским и европским манастирима још се радило на потпуном усијоравању личног времена [...]. (189)
61. Следеће двадесет четири године, Катедрала је била оштећена, јер у сну време протиче без убрзања. (237)

У примеру 60 видимо тежњу ка успоравању личног времена, која је повезана са тежњом ка пружању више пажње себи и саморефлексији.

Када су у питању примери метафоре време је објекат који се брзо креће можемо приметити да се неретко односе на прошле догађаје, као што је М. Флерти (1999) навео. Могуће је да је разлог томе у вези са спацијалном перцепцијом – оно што нам је удаљеније чини се мањим. Осим тога, када се време убрзано креће, посматрачу је отежано опажање свих догађаја у оквиру датог временског интервала, на сличан начин као што је смањено опажање било ког физичког објекта који се креће великом брзином. Немогућност опажања времена које се креће види се у неким примерима и кроз употребу одређених израза (вршоглаво, до безумља), али и у оквиру ширег ко(н)текста (наш курзив):

62. Догађаји почињу да се одвијају вршоглавом брзином. (156)
63. [...] и тако се успореној перцепцији историјски догађаји указују онакви какви јесу: убрзани до безумља, ситихијски, хаотични. (198)
64. То је, објашњавају Коњалску и Милер, могуће због тога што је – услед људског нестрпљења и заслепљености – историја убрзана (према тадашњим прорачунима) за читаве 24 године 7 месеци и двадесет дана. (235)

На самом крају анализе међудоменског пресликавања између домена кретања и времена поменућемо и примере са глаголом (дочекајши, односно лексемом ишчекивање). Ови изрази подразумевају кретање онога што се чека/испраћа:

65. Хоћу да, пре него нестанемо с лица света, потомцима, руљи која стрпљиво чека час рођења, оставим истинит запис о мојој владавини. (34)
66. [...] полуотворених капака, мумификовани хладноћом у ишчекивању онога дана када ће се растворити небо и земља и када ће незамисливи огањ живог Бога осветлити таму људских срца. (Бас. 84)
67. [...] а како они с дна – без икакве будућности – неретко дочекају сјајну, ничим заслужену будућност. (Бас. 212)

Изрази у примерима 65–67 не експлицирају кретање већ се кретање времена и временских интервала (час, дан и будућности) подразумева у односу на стационарног посматрача.

4. Закључак

У раду су анализирани примери метафоричке конкретизације циљног домена време уз помоћ спацијалних домена у роману *Фама о бициклистима* Светислава Басаре. У оквиру датог корпуса атестирана су пресликавања спацијалних домена и то вертикалне и хоризонталне осе, садржавања и кретања. Приликом анализе водило се рачуна да ексцерпирани и одабрани примери не представљају само темпоралну употребу спацијалних предлога и других у језику окамењених израза већ да се илуструје, на веома ограниченом корпусу, учесталост оваквих међудоменских пресликавања и то употребом разноврсних језичких средстава. Разлог ненавођења ових примера јесте тај што су у ови изрази у српском језику лексикализовани и не сме се са сигурношћу тврдити да при њиховој продукцији и интерпретацији долази до усмеравања пажње на изворни домен као независан појмовни домен при разматрању циљног домена.

Анализа показује да ексцерпирани изрази који представљају креативне, односно сликовите, метафоре подразумевају исте механизме, односно испољавају иста међудоменска пресликавања као и најчешће анализирана међудоменска пресликавања и у литератури навођене конкретизације циљног домена време у смислу просторних односа. Атестирано је експлицирање пресликавања вертикалности на домен времена, што се неретко у литератури оспоравало. Осим тога, атестирани су и примери који указују да остали елементи у оквиру језичког израза (нпр. глаголи кретања) могу утицати на активирање изворног домена чак и када су у питању језичка средства која се сматрају радикалним случајем нехотимичне метафоре као што су предлози. Истраживања у области појмовних метафора у оквиру књижевноуметничког функционалног стила умногоме доприносе испитивању домета и валидности когнитивнолингвистичких приступа метафори и могу дати нове увиде у разноврсност језичких средстава којима се остварују међудоменска пресликавања у језику.

Извори

Извор 1: Басара 1985: S. Basara, *Fama o biciklistima*, Beograd, Dereta.

Извор 2: Интервју Светислава Басаре за часопис *Политика*: <https://www.politika.rs/sr/clanak/27134/Kultura/Vreme-u-negativu>

Речници

(РМС) Речник српскога језика, Нови Сад: Матица српска, (2007)

Литература

Гибс 1996а: R. Gibbs, What's cognitive about cognitive linguistics? In: E. H. Casad (ed.), *Cognitive linguistics in the redwoods: The expansion of a new paradigm in linguistics*, Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 27-54.

Гибс 1996б: R. Gibbs, Why many concepts are metaphorical, *Cognition*, 61(3), 309-319.

Гибс 2015: R. Gibbs, Does deliberate metaphor theory have a future, *Journal of Pragmatics*, 90, 73-76.

Грејди 1999: J. Grady, A typology of motivation for conceptual metaphor: Correlation vs. resemblance, In: G. Steen and R. Gibbs (eds.), *Metaphor in cognitive linguistics*, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 79-100.

Група Pragglejazz 2007: Pragglejazz. MIP: A Method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol*. 22 (1). (2007): 1-39.

Еванс 2003: V. Evans, *The structure of time: Language, meaning and temporal cognition*, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Еванс 2013: V. Evans, *Language and time: A cognitive linguistics approach*, Cambridge: Cambridge University Press.

Касасанто 2010: D. Casasanto, Space for Thinking, In *Language, Cognition, and Space: State of the art and new directions*, V. Evans & P. Chilton (Eds.), 453-478, London: Equinox Publishing.

Кевечеш 2000: Z. Kövecses, The scope of metaphor, *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*, 79-92.

- Кевечеш 2002: Z. Kövecses, *Metaphor: A practical introduction*, Oxford; New York: Oxford University Press.
- Кевечеш 2005: Z. Kövecses, *Metaphor in culture: Universality and variation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Кликовац 1998: D. Klikovac, Metafore naše nasušne, *Svet reči: srednjoškolski časopis za srpski jezik i književnost*, 6(8), 35–37.
- Кликовац 2000: D. Klikovac, *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*, Beograd: Filološki fakultet.
- Кликовац 2004: D. Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Кликовац и Расулић 2003: D. Klikovac, i K. Rasulić (eds.) *Jezik, društvo, saznanje*. Beograd: Filološki fakultet.
- Крофт и Круз 2004: W. Croft, and D. A. Cruse. *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Левинсон 2003: S. C. Levinson, *Space in language and cognition: Explorations in cognitive diversity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Лејкоф и Џонсон 1980/2003: G. Lakoff, and M. Johnson, *Metaphors we live by*, Chicago; London: The University of Chicago Press.
- Лејкоф и Џонсон 1999: G. Lakoff, and M. Johnson, *Philosophy in the flesh. The embodied mind and its challenge to Western thought*, New York: Basic Books.
- Манојловић 2021: Н. Манојловић, Време као циљни домен у српском и енглеском језику, докторска дисертација, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, јануар 2021.
- Манојловић 2022: Н. Манојловић, Метафоре у комуникацији – теорија хотимичне метафоре и модификована експликатурна анализа, *Српски језик : студије српске и словенске*, 27, Београд, 215–230.
- Пипер 2006а: P. Piper, O kognitivnolingvističkim i srodno usmerenim proučavanjima srpskog jezika, *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika*, Beograd: SANU, 9–46.
- Пипер 2006б: P. Piper, (ur.) *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika*, Beograd: SANU.
- Пит и Касасанто 2014: B. Pitt, and D. Casasanto, Experiential origins of the mental number line, In P. Bello, M. Guarini, McShane & B. Scassellati (Eds.), *Proceedings of the 36th Annual Meeting of the Cognitive Science Society* (Vol. 36, No. 36), 1174–1179.
- Пит, Скејл и Касасанто 2018: B. Pitt, K. Scales, and D. Casasanto, Time and numbers on the fingers: Dissociating the mental timeline and mental number line, In C. Kalish, M. Rau, J. Zhu, T. T. Rogers (Eds.), *Proceedings of the 40th Annual Conference of the Cognitive Science Society*. 890–895.
- Раден 2011: G. Radden, Spatial time in the West and the East, *Space and time in language*, 1–40.
- Расулић 2004: K. Rasulić, *Jezik i prostorno iskustvo: konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Расулић и Кликовац 2014: К. Расулић, Д. Кликовац, *Језик и сазнање – Хрестоматика из когнитивне лингвистике*, Београд: Филолошки факултет.
- Стен 2008. G. Steen, The paradox of metaphor: Why we need a three-dimensional model of metaphor, *Metaphor and Symbol*, 23(4), 213–241
- Стен 2011: G. Steen, From three dimensions to five steps: The value of deliberate metaphor, *Metaphorik. de*, 21, 83–110.
- Стен 2015: G. Steen, Developing, testing and interpreting deliberate metaphor theory, *Journal of Pragmatics*, 90, 67–72.
- Стен, Дорст и др. 2010: G. Steen, A. Dorst, J. Herrmann, A. Kaal, T. Krennmayr, & T. Pasma. *A method for linguistic metaphor identification: From MIP to MIPVU*. Amsterdam: John Benjamins.

Тејлор 1989/95: J. R. Taylor, *Linguistic categorization, Prototypes in Linguistic Theory*, Oxford: Clarendon Press.

Флерти 1999: M. Flaherty, *A watched pot: How we experience time*, New York: New York University Press.

Херартс и Сајкенс 2007: D. Geeraerts, and H. Cuyckens (eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford: Oxford University Press.

SPATIALIZATION OF TEMPORALNESS IN THE NOVEL *THE CYCLIST CONSPIRACY* BY SVETISLAV BASARA

Summary

The paper examines the mappings of spatial domains onto the target domain TIME in the novel *The Cyclist Conspiracy* by Svetislav Basara. The analysis begins by examining the orientational metaphors, more precisely metaphors that reflect vertical orientation. Next, we examine the horizontal orientation, the elaboration of which enables conceptualization of TIME AS LANDSCAPE. Closely related to these domains is the domain of CONTAINMENT. In the end we analyze the examples where time is conceptualized by means of the MOVING source domain, both within the Time-moving and Ego-moving schema. The analysis shows that in the said novel all of the enumerated spatial source domains map onto the target domain of TIME, and that such cross-domain mappings are very productive. The creative and innovative expressions within the conceptualizations TIME IS A PLACE/LANDSCAPE especially stand out.

Key words: TIME, SPACE, Basara, Conceptual Metaphor Theory, cross-domain mapping

Nina Ž. Manojlović

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XVII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(28-29. X 2022)

Књига I

СРБИЈА И СРПСКИ ЈЕЗИК

Лектура и коректура

Тамара Лутовац

За издавача

Зоран Комадина, редовни професор
декан Филолошко-уметничког факултета

Технички уредник

Стефан Секулић

Штампа

Донат Граф, Београд

Тираж

150

ISBN

978-86-80596-31-0 (низ)

978-86-80596-50-1

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41(082)
811(497.11)(082)
81-115(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Српски језик, књижевност, уметност (17; 2022; Крагујевац)

Српски језик, књижевност, уметност. Књ. 1 : зборник радова са XVII међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (28-29. X 2022). Србија и српски језик / уредници Милош Ковачевић, Јелена Петковић. - Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2023 (Београд : Донат граф). - 419 стр. : илустр. ; 24 cm

Текст ћир и лат. - Тираж 150. - Стр. 5-9: О књигама са XVII међународног научног скупа „Српски језик, књижевност, уметност” / уредништво. - Стр. 11-12: О лингвистичкој књизи XVII међународног научног скупа „Српски језик, књижевност, уметност” / уредници. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-80596-50-1
ISBN 978-86-80596-31-0 (низ)

а) Српски језик - Зборници б) Страни језици - Србија - Зборници в) Компаративна лингвистика - Зборници

COBISS.SR-ID 127610633